

ИНОВАТИВНИ ПРАКТИКИ ПРИ КОМПЛЕКТУВАНЕ НА ДОКУМЕНТИ НА ОБЩЕСТВЕНИ ОРГАНИЗАЦИИ И ДВИЖЕНИЯ (ИЗ ОПИТА НА ДЪРЖАВЕН АРХИВ – РУСЕ)

д-р Веселина Антонова, ДА – Русе

Разширяването на източниците на комплектуване на държавните архиви с документи на фондообразуватели от частния сектор с общественозначима дейност поставя пред архивната ни колегия нови предизвикателства. Динамиката на обществено-политическия живот ни прави и по-отговорни при прилагането на принципите и критериите за определянето, подбора и включването им към *Списък 2 на фондообразуватели*, които по Закона за Националния архивен фонд (ЗНАФ) не са задължени да предоставят документите си на държавните архиви. Тези източници обаче са перспективни, поради което работата с тях е свързана с политиката на Държавна агенция „Архиви“ в областта на комплектуването¹. Необходимостта от въвеждане на нови форми и методи за комплектуване и привличане на фондообразуватели е разписана и в *Стратегията* на Държавна агенция „Архиви“ (ДАА) за 2013–2015 г. Информацията за новосъздадените политически партии и обществени организации бързо станаха част от съвремието ни, което поставя на изпитание професионалната отговорност на българските архивисти към съхраняването на индивидуалната и колективната историческа памет в нейната цялост. От друга страна, променящото се място на архивите в глобалната информационна среда също изисква да се работи по-ефективно, да се прилага често и неформален подход. Във времена на социални и технически промени се налага да се изостави и неоспорваното придържане към традицията при променящите се условия на работа и

потребителски очаквания. Необходимостта да се работи ефикасно, съвместно и интерактивно има за последица повече гъвкавост и отвореност към нови идеи и практики.

Целта на настоящото научно съобщение е да споделя опита в целенасочените усилия на ДА – Русе по комплектуването на документи на политически партии и юридически лица с нестопанска цел, които не получават държавна субсидия. Творческата роля на архивиста в предварителния анализ на аспекти от миналото е да установи липсващите документални свидетелства за важни събития, които по различни причини не са били обект на организационна и методическа дейност в предархивното поле. За да се открият *белите петна* (работата в тази насока започна в края на 90-те г. на ХХ в.) в големия масив от документи (2845.18 линейни метра), е необходимо задълбочено изучаване философията на архивното познание, на историческите процеси и съвременните политически събития, както и случващото се в региона. Архивистите имат професионалното задължение да култивират необходимите знания и широта в диалога с обществото, което ще помогне в посредничеството при често пъти противоречивите изисквания на потребителите². Всеки, който е правил опити да осъществи личен контакт с цел насърчаване тези потенциални фондообразуватели, добре знае колко сили и енергия са му били необходими, в това число и много неформални срещи в извънработно време, за да спечели доверието на събеседника и да постави началото на комплектуването на нов фонд. В работата си с тези формирования се прилагат добрите практики на архива, утвърдени в контактите с „традиционните“ фондообразуватели, използва се опитът от контролно-методическата дейност за опазването и предаването на документите им, който често е недостатъчен за разширяване на типовете комплектувани фондове.

Попълването на липсващата информация в документалния комплекс на ДА – Русе започна със издирването на участници в *горянското движение*. За целта по повод 50-годишнината от масовата съпротива срещу колективизацията на земята и кооперирането на българското село осъществихме срещи със земеделци, изразили недоволството си срещу създаване на ТКЗС и лежали в затвори и лагери. За да спечелим доверието на тези възрастни изстрадали българи, решихме да организираме документална изложба за събитията, а с Регионален телевизионен център – Русе (РТВЦ – Русе) да подготвим и документален филм. С телеви-

зионния екип обходихме селата, записахме спомени, издирихме снимки и документи, с които, след като приключи изложбата, комплектувахме колекция „Документи за горянското движение в Русенско“³. Като се има предвид напредналата възраст на участниците в движението, това всъщност беше последната възможност да документираме автентичния им разказ, записан на електронен (видео и аудиокасети) и хартиен носител. Автентичните документи и неподправеният разказ на живите свидетели предизвикаха основателен интерес и нашият филм бе излъчван многократно по БНТ. А след това с ДА се свързаха зрители, които ни изпратиха свои спомени и съществено обогатиха колекцията. Впоследствие контактите с някои от нашите герои продължиха и те направиха допълнителни дарения на архива⁴. Удовлетворение за екипа е и фактът, че *Горяните от равнината* всъщност бе първият документален филм, който в национален ефир представи истината за съпротивителното движение в България, изпреварило по време *Унгарските събития* и *Пражката пролет*.

Потвърждение за актуалността на извършената от нас специфична архивна работа по темата бе и поканата за участие в документална изложба, експонирана във връзка с Международна научна конференция *Комунистическите режими в Източна Европа – надежда, разочарования, равностметка*, проведена във ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий“ през март 2012 г. По време на конференцията бе представен и посоченият документален филм. Най-младият читател, проявил интерес към темата, е десетокласник, който подготви реферат за участие в Осмия национален ученически конкурс на фондация „Ценности“: *Протестите в историята – недоволство, противопоставяне, бунтарство*.

Най-неочаквано за нас открихме неподозирана допълнителна възможност чрез телевизионните предавания не само да популяризираме дейността си, но и да обогатяваме фондовете си. В стремежа към адекватно разширяване източниците на комплектуване, подвластни на динамичното време, в което живеем, верни на професионалния усет към историческите събития, успяхме да съхраним автентична информация за първите екологични протести в България, състояли се на площада в Русе през периода 28 септември 1987–10 февруари 1988 г. Осъществихме контакт с организаторите, озеленители от Паркстрой, и със запазените от тях документи, записаните спомени и издирените снимки (164 бр.), комплектувахме поредния нов фонд⁵. И реализирахме може би най-успешния си филм – *Шест жени*. Професионализмът на авторския екип

бе оценен на националния фестивал „Осмата муза“ през 2006 г., където получи голямата награда в конкуренция с повече от 70 документални филма. Оценка за съществения ни принос към изследванията за развитието на екологичните движения и историята на зелените партии в България е престижната покана от гражданско сдружение „Щастливеца“ да представим в Центъра за култура и дебат „Червената къща“ в София през 2010 г. документалния филм и изданието, в което са публикувани резултатите от проучването и интервютата с първите демонстранти⁶, както и участието в семинар по темата със студенти от катедрата „Културология“ на СУ „Св. Кл. Охридски“ (2011). С новопостъпилите материали бе организирана и документална изложба, с която Информационен център „Европа директно – Русе“ се представи на международна среща в Амстердам (Кралство Холандия, 2008)⁷. В последните години този фонд продължава да се радва на силен читателски интерес. Ученици от СОУ с преподаване на немски език „Фридрих Шилер“ посетиха архива, запознаха се с документите, срещнаха се с участници в събитията и записаха спомените им⁸.

В периода 25 септ.–5 окт. 2013 г. Международно дружество „Елиас Канети“ реализира поредица събития под мотото *Места и протести*, с цел да напомни за тези събития от местната и националната ни история и в същото време да я постави в контекста на сегашната ситуация в страната. В него участваха младежи от русенските средни училища, които в читалнята на архива се запознаха с документите по темата, за да участват в зададената по проекта дискусия: *Могат ли събитията от септември 1987 г. да ни кажат нещо днес?; Очертават ли се нови форми на протест и как обществеността става критик на самата общественост?* Съответните арт проекти, лекции и дискусии разглеждаха тези и други въпроси в опит да се направи връзка между миналото и случващото се днес⁹. Предстои отпечатване на резултатите от проекта. И отново участва в ученическия конкурс на фондация „Ценности“ на ученици от Русе и Варна.

С ясното съзнание, че интересът към историята и документите трябва да се изгражда в училище и вкъщи, ние използваме всички възможни към момента проекти: *Приятели на архивите, Старт в кариерата, студентски практики* и други, чрез които младите българи пряко да се докоснат до архивите и да научат повече за родовата и националната история. С разработването на документални стратегии и нови подхо-

ди за възможно най-мащабно и цялостно архивиране на обществените процеси се цели опазването на цялото съществуващо многообразие от документални свидетелства с историческа ценност, доколкото ретроспективната документална памет на обществото е наше професионално задължение и отговорност.

Неизменен „помощник“ при комплектуването на документи, създадени от неправителствени организации е активната популяризаторска дейност на ДА – Русе, чрез която потребителите получават информация за самата институция и съдържанието на съхраняваните архивни фондове. През годините бяха създадени традиционни контакти с Регионална организация на евреите „Шалом“ – Русе¹⁰. Съдействахме им при издирването на документи, свързани с историята на еврейската общност в града, предоставяхме материали за тематични изложби, участвахме в *Деня на отворените врати* и др. Резултатът е подписан Протокол от работна среща и предадени документи за дейността на организацията, които ще бъдат обработени през настоящата година (2014).

С натрупания опит и професионална интуиция доразвиваме съществуващите добри практики в унисон с философията на днешното време и в ДА – Русе възприехме тактиката: архивистите да отидат при потребителите и да ги активират като потенциални фондообразуватели. Включихме се в организираните от Международно дружество „Елиас Канети“ честване на 100-годишнината от рождението на единствения роден в България Нобелов лауреат. Направено бе задълбочено краеведско изследване, което разкри нови и напълно неизвестни моменти от живота на семейството и еврейската общност¹¹. Подготвихме пътуваща документална изложба, която бе експонирана в българските културни центрове в Западна Европа, и документален филм *Първият прозорец* (2005), в който оскъдните архивни материали компенсирахме с възстановки по автобиографичните произведения на Елиас Канети. През 2006 г. филмът получи голямата награда на шестия медиен фестивал *Българската Европа: „...за хуманистични послания и изключителната издирвателска работа на екипа“*. А при отбелязване на 20-годишнината от създаване на дружеството „Елиас Канети“ бе подписан Протокол за дарение и в ДА – Русе комплектувахме фонда му¹².

В постоянния и динамичен диалог с читателите архивистите използват различни форми да ги информират за съдържанието на архивните документи и по този начин да насърчават потенциалните си фондообразуватели да проявяват доверие към архива. Ще споделя един пример

– след една покана за лекция от редовен читател се роди документалният сборник *Балканските войни през погледа на учениците през 1912/1913–2012/2013 г.*, и се постигна договореност да постъпят документите на две неправителствени организации: *Регионален съюз на офицерите и сержантите от запаса и резерва* и на *Ротари клуб – Русе*.

Считам, че е особено полезно промотиране познанието за архивите сред членовете на *Лайнс* и *Ротари клубовете* в страната. Структурите на тези организации започнаха да се създават в началото на 90-те г. на XX в., т. е. вече са изминали изискуемите от Закона НАФ 20 години за съхраняване на документите им от самите тях, от което следва, че може да се постави началото да се комплектуват фондовете от ДА – Русе. Моето наблюдение от дейността им в Русе е, че със своите изяви, културни, благотворителни и други инициативи тези клубове са утвърдили името си в обществения живот на града. Това означава, че те имат своето място в най-новата ни история, а липсата на техните архиви в държавния архив би ограничило съответната ретроспективна документна информация за даденото населено място или регион. Важно е да се вземе под внимание и обстоятелството, че ръководството в споменатите организации се осъществява на ротационен принцип, както и че няма постоянно лице, което да отговаря за съответния архив. Освен това те често сменят мястото на сбирките си, което затруднява опазването на документите им. По правило членове на тези организации са ръководители на частни предприятия, мести лидери на политически формирания, известни общественици, уважавани граждани и т. н., които от своя страна също са потенциални фондообразуватели, но на лични фондове, и, не на последно място, техните членове могат да станат и спонсори на архива. Ще припомним, че в страната има 43 *Лайнс клуба* (в Русе – те са 4), а към края на 2008 г. са регистрирани 80 *Ротари клуба*. Контактите с тези местни структури са мощен инструмент за привличане на публичния интерес и общественото въображение към света на архивите и *съкровищата*, скрити в тях. Отвореният диалог между по-големи групи потребители за професионалната отговорност и резултатите от работата на архивистите, а също за историческата ценност и потенциалната сила на архивните фондове ще засили ефективността на лобирането, доколкото бъдещето ни до известна степен зависи и от умението да се справим с предизвикателствата по линия на икономиката, новите технологии и интересите на бъдещите потребители¹³.

Верни на принципа да съхраним познанието за миналото, сме комплектували фондове на емблематични за културния живот на града формации – хор „Родина“¹⁴, сдружение „Професор Васил Арnaudов“¹⁵, в ход са разговори с ръководството на фолклорен танцов театър „Найден Киров“, Клуба на дейците на културата. Наскоро приехме в т. нар. *насипно състояние* и документите БЗНС „Никола Петков“.

Мисията на съвременните архивисти е в служба на изследователите, а интересът на професията ни е да разбира и по-добре да служи на своите потребители. Това се отнася както до описанията на архивната информация, така и до подбора на източниците на комплектуване на документи от частния сектор. Ролята и значението на държавните архиви се определя от степента на грижливо попълваното и опазено документално историческо наследство на нацията, достъпно за използване и съхранено за бъдещите поколения.

Бележки

¹ Методически кодекс. Св. II. С., 2013, с. 16, 214–217.

² Пенджекова-Христева, Р. Архивисти и историци – рицари на паметта на обществото. – В: Философия на архивното познание и постижения на българската университетска архивистика. Университетски четения по архивистика. Т. III. Ч. I. С., 2014, с. 48.

³ ДА – Русе, ф. 1476, оп. 1, а. е. 68.

⁴ Пак там, ч. п. № 1088.

⁵ Пак там, ф. 1454 – Независимо сдружение „Екогласност“ – Русе, 1977–2008, оп. 1, а. е. 110; Антонова, В. Независимо сдружение „Екогласност“ – Русе. – АП, 2009, кн. 1–2. с. 139–147.

⁶ Антонова, В., Д. Каменова. Демонтаж. Една балканска история от 80-те г. на XX в. Русе, 2008; Антонова, В. Събитията в Русе през 1987–1988 г. и зараждането на гражданското общество в България. – В: Русенски университет. Научни трудове. Т. 41. Серия 6.2. Русе, 2004, с. 246–253.

⁷ Приемна структура на Европейски информационен център „Европа Директно – Русе“ е Фондация „Европейски институт“.

⁸ Русе срещу хлора. Русе, 2013, 173 с.

⁹ <<http://www.eliascanetti.org/235.0.html?&L=2>>.

¹⁰ Регистрирана с решение № 1568/14 април 1993 г., пререгистрирана на 24 юни 2008 г.

¹¹ Антонова, В. Документални свидетелства за рода Канети, съхранявани в Русе. – АП, 2008, кн. 1–2, с. 96–105; *Същата*. Комерційна діяльність роднини Канетті в Русе. – В: (Де)конструювання діалогічного мовлення і філософія метаморфози Еліаса Канетті. Львов, 2006, с. 135–140.

¹² ДА – Русе, ф. 1488, необработен.

¹³ При написване на статията са използвани материали, публикувани в сп. *Архивен преглед* под рубриката „Международната архивна общност и новият век“.

¹⁴ ДА – Русе, ф. 1418, оп. 2, а. е. 467 (1936–1998).

¹⁵ Пак там, ф. 1493, оп. 1, а. е. 98 (1993–2001).